

چند پرسش دربارهٔ تکلیف درسی یا مشق شب

انجام داده است. بدیهی است برخی از دانش‌آموزان بدون اشک و گریه و برخی از آنان با اشک و گریه مشق‌های خود را می‌نویسند. البته ناگفته نماند که گاهی هم بر سر مسئلهٔ مشق شب، اشک پدران و مادران هم درآمده است (به پژوه، ۱۳۸۶)!

در فرهنگ دهخدا آمده است: «مشق، یعنی ممارست و تمرین و مداومت در کار. کاری را بارها انجام دادن تا ملکهٔ ذهن شود، همچون نوشتن خط، کشیدن نقاشی، انجام حرکات ورزشی و عملیات نظامی. البته مشق، چه روزانه و چه شبانه، کاری دشوار است و ریشه در مشقت به معنای کاری سخت و دشوار دارد.»

سؤال مهم این است که هدف از انجام تمرین، مشق و تکلیف درسی چیست؟ به نظر می‌رسد هدف عمده، یادگیری بهتر، مؤثرتر و سریع‌تر و حفظ، تداوم و تثبیت یادگیری است. لذا مشق، یعنی تمرین، و تمرین، روش یا وسیله‌ای است برای تسلط فرد در یادگیری امری خاص. به نظر نگارنده، مهم‌ترین تمرین، یادگیری چگونه یادگرفتن است. هر چه تمرین بیشتر باشد، مزاحمت و تداخل در یادگیری کم‌تر صورت می‌گیرد، یادگیری بیشتر تثبیت می‌شود و رابطهٔ بین محرک و پاسخ محکم‌تر می‌گردد.

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که از نظر قدمت تاریخی، تمرین و تکرار با آموزش و یادگیری توأم بوده است. لذا در این مقدمه خالی از لطف نیست که به این ضرب‌المثل قدیمی که می‌گوید: «کار نیکو کردن از پر کردن است»،

چند سؤال:

- آیا زمان‌بندی مشق شب و تکلیف کلاسی مهم است؟
- آیا موضوع تکلیف یا مشق شب باید از مطالبی باشد که قبلاً مطرح شده است، یا مطالبی که بعداً عنوان خواهد شد و یا همراه با مطالبی که در کلاس مورد بحث قرار می‌گیرد؟
- آیا معلم باید تکلیف یا مشق شب را به طور انفرادی به دانش‌آموزان ارائه دهند؟
- آیا بهتر است تکلیف یا مشق شب به صورت اختیاری باشد یا اجباری؟
- آیا معلم باید به تکلیف یا مشق شب دانش‌آموزان بازخورد نشان دهند؟

مقدمه

در این مقاله به چند پرسش دربارهٔ تکلیف درسی یا مشق شب ۱ پاسخ گفته می‌شود و شکل‌های گوناگون ارائهٔ بازخورد توسط معلم به دانش‌آموزان یا مشوق‌هایی که پس از بازگشت تکلیف به کلاس داده می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد. شایان ذکر است که مطالب این مقاله از کتاب چالش مشق شب: راهنمای مدیران، معلمان، مادران و پدران (کوپر، ۲۰۰۱، ترجمهٔ به پژوه و نوری ۱۳۸۷) اقتباس شده است. به طور معمول معلمان، پدران و مادران در فرایند تدریس و تحصیل با این قبیل سؤال‌ها روبه‌رو می‌شوند. از سوی دیگر، هر فرد در دوران تحصیل خود مشق‌هایی نوشته و تکلیفی در درس‌های گوناگون را به شکل‌های مختلف

اشاره شود. این ضرب‌المثل بیانگر این حقیقت است که برای یادگیری معنادار و داشتن عملکردی درست، ممارست و تمرین یک ضرورت است. بدیهی است کسی که روی یخ ماهرانه بازی می‌کند یا پیانو را استادانه می‌نوازد، چندین بار این کارها را تمرین کرده است. اما آیا نیکو انجام دادن هر کاری، حاصل پر کردن آن کار است؟ آیا یادگیری و پیشرفت، تابعی از تکرار است؟ آیا کارهای تکراری و تکلیف تکراری، کسل‌کننده و زیان‌بخش نیستند؟ برای پاسخ‌گویی به این‌گونه سؤال‌ها باید انواع تکلیف و تمرین و شرایط و ویژگی‌های مشق و تمرین را مورد بررسی قرار داد (رجوع کنید به مقاله به‌پژوه، ۱۳۸۶).

آیا زمان‌بندی مشق شب و تکلیف کلاسی مهم است؟

پاسخ این سؤال مثبت است؛ ولی اجازه دهید تعاریف به وضوح بیان شوند. تکلیف مرتبط با موضوع‌های متداول، مستلزم این است که دانش‌آموزان به انجام تکلیفی بپردازند که به موضوعات مطرح شده در همان روز، مربوط می‌شود. تکلیف تعمیم یافته شامل آشناسازی دانش‌آموزان با موضوعاتی است که هنوز در کلاس بیان نشده، یا بحث در مورد موضوعاتی است که قبلاً در کلاس ارائه نشده‌اند. تکلیف تعمیم‌یافته شامل موضوعاتی می‌شود که هنوز در کلاس مطرح نشده و نتیجه آن آماده‌سازی برای مطالبی است که در آینده بیان می‌شود؛ در حالی که هدف تکلیف مرتبط با موضوع‌های متداول، مرور و تمرین مطالب گذشته است.

آیا معلمان در داخل کلاس باید تکلیف را انفرادی کنند؟

به طور کلی پاسخ این سؤال منفی است. مگر اینکه کسانی دلایل قوی در ارتباط با دانش‌آموزان یا کلاسی به خصوص ارائه دهند. این موضوع که تکلیف فردی برای دانش‌آموزان، در سطوح عملکرد گوناگون، می‌تواند

موجب پیشرفت شود، عنوان چهار پژوهش بوده است. این مطالعات نشانگر هیچ همبستگی‌ی بین افزایش پیشرفت در کلاس‌هایی که تکالیف به طور فردی در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفته است، در مقایسه با کلاس‌هایی که همه دانش‌آموزان تکالیف یکسان انجام داده‌اند، نبوده است. دو پژوهش نشان دادند که تأثیر انفرادی کردن تکالیف، خود به عوامل بی‌شمار دیگر بستگی دارد؛ ولی این تأثیرات در هر کدام از مطالعات، متفاوت بود. یک پژوهش نه تنها زمان صرف شده برای انجام تکالیف را مورد بررسی قرار داد، بلکه زمانی را نیز که دانش‌آموز و آموزگار، برای تکالیف فردی و گروهی صرف کردند، مورد مطالعه قرار داد. نتایج نشان دادند که دانش‌آموزان ضعیف‌تر، زمان بیشتری برای انجام تکالیف همگانی نیاز داشتند. از طرف دیگر آموزگاران، به طور قابل ملاحظه، زمان بیشتری برای واگذاری تکالیف فردی به دانش‌آموزان صرف کردند (باردلی، ۲، ۱۹۶۷).

به‌طور کلی پژوهش‌ها به این نکته اشاره دارند که انجام تکالیف به صورت انفرادی برای برخی از دروس و بعضی از زیرگروه‌های دانش‌آموزان می‌تواند مناسب باشد. افزون بر این، منطقی به ما می‌گوید که فردی کردن تکالیف برای برخی از موضوعات می‌تواند مناسب باشد. برای مثال، وقتی که کلاس شامل دانش‌آموزانی است که از نظر توانایی یا مقدار مطالب قبلی که باید درباره یک موضوع بدانند، باهم تفاوت بسیار دارند. به هر حال فردی کردن تکالیف نمی‌تواند به اندازه کافی منافع گسترده در برداشته باشد تا بتوان آن را به عنوان یک نوع طرح کلی پیشنهاد کرد. به علاوه، فردی کردن تکالیف ممکن است به میزان قابل توجه، مدت زمانی را که آموزگار برای آماده‌سازی یا تصحیح تکالیف در نظر می‌گیرد، افزایش دهد.

آیا مشق شب باید اجباری باشد یا اختیاری؟

در طی پنجاه سال گذشته تنها در یک مطالعه به مقایسه تأثیرات تکالیف اجباری و اختیاری پرداخته شده است. این مطالعه مختصر (شامل ۱۱۳ دانش‌آموز) هیچ نوع تفاوتی در پیشرفت دو گروه نشان نداد. به‌طور وضوح می‌توان تصور کرد، موضوعاتی که مستلزم توجه زیاد نسبت به تکالیف‌اند، هنگامی که تکالیف اختیاری است، ممکن است دگرگونی‌های تحصیلی بیشتری نسبت به زمانی که اجباری است، به‌وجود بیاورند. این‌گونه استدلال کردن، مستلزم پذیرفتن این فرض است که اگر کودکان کارهایی را انجام دهند، بدون اینکه آشکارا کسی آن‌ها را وادار به انجام آن کرده باشد، به احتمال بیشتر احساسات مثبت در مورد آن فعالیت را درونی خواهند کرد (دسی و رایان، ۳، ۱۹۸۵). می‌توان گفت موضوعاتی که تکالیف آن‌ها به طور اختیاری

به وضوح می‌توان گفت که اظهار نظر، ارزیابی و نمره دادن بر کارایی و اثربخشی مشق شب مؤثر است. مطالعات اندکی به مقایسه راهبردهای مختلف نسبت به یکدیگر پرداخته‌اند. دو پژوهش به تعیین تأثیرات انواع مختلف نظریه‌های آموزشی، مقایسه اینکه تنها به دانش‌آموزان گفته شود یک پاسخ درست یا غلط است، در مقابل توصیف انواع خطاها پرداخته‌اند. هیچ مطالعه‌ای وجود ندارد که بیانگر تفاوت در پیشرفت بعدی دانش‌آموزان باشد. در پژوهشی، تفاوت بین عملکرد دانش‌آموزان کلاس‌هایی که همه پرسش‌های تکالیف را مورد بحث قرار داده بودند و دانش‌آموزان کلاس‌هایی که تنها به پرسش‌های درخواست شده توسط آنان پاسخ گفته شده بود، مورد بررسی قرار گرفت و هیچ تفاوتی بین راهبردها مشاهده نشد. در دو پژوهشی که به ارزیابی انواع توضیحات (انتقاد یا تشویق در مقابل عدم بازخورد) پرداخته بودند، نمره‌گذاری تکالیف هیچ اثری بر افزایش پیشرفت نداشت. سرانجام سه پژوهش در مورد راهبرد نمره‌گذاری؛ یکی در مورد نمره‌گذاری همه مسائل ریاضی در مقابل نمره‌گذاری تصادفی مسائل و دو مطالعه دیگر در مورد مقایسه نمره‌گذاری برای تکمیل تکالیف در مقابل نمره‌گذاری برای تعیین درستی تکالیف نیز هیچ تفاوتی نشان ندادند (کوپر، ۲۰۰۱، ترجمه به‌پژوه و نوری ۱۳۸۷).

درباره استفاده از مشوق‌ها، چه می‌توان گفت؟

مطالعاتی که در مورد تأثیر مشوق‌ها صورت گرفته‌اند، پیشنهاد می‌کنند که اختصاص دادن پاداش برای انجام دقیق تکالیف می‌تواند مقدار تکالیفی را که کامل می‌شوند، افزایش دهد. نوع پاداش به کار برده شده، شامل زمان اضافی برای بازی با کامپیوتر، اوقات فراغت اضافی، گرفتن

انجام نمی‌شوند، برای اینکه یادگیری صورت بگیرد، بهتر است دانش‌آموزان آن‌ها را به طور اجباری انجام دهند. بنابراین، تا زمانی که مطالعات وسیع‌تر و بیش‌تر صورت نگرفته، عاقلانه نیست که هر دو نوع عملکرد را برابر بدانیم.

آیا معلمان باید به تکلیف یا مشق شب دانش‌آموزان بازخورد نشان دهند؟

بازخورد و پاسخ معلمان به هنگام بازگشت تکالیف به مدرسه به چهار صورت ممکن است باشد:

اول اینکه، معلمان می‌توانند به دانش‌آموزان یاد دهند که چگونه می‌توان تکالیف را با صحت بیشتر تکمیل کرد. این کار با مرور تکالیف در کلاس صورت می‌گیرد و آموزگار می‌تواند نیازهای دانش‌آموزان را به صورت فردی و با نوشتن توضیحی در مورد درست یا نادرست بودن تکالیف، رفع کند.

دوم اینکه؛ معلمان می‌توانند به نوشته‌ها و تکالیف دانش‌آموزان نمره بدهند و سپس آن‌ها را به عنوان ارزیابی بخشی از عملکرد کلی دانش‌آموزان مورد استفاده قرار دهند.

سوم اینکه، معلمان می‌توانند به صورت کتبی یا شفاهی از تکالیف تعریف یا انتقاد کنند و به تکالیف درست، پاداش دهند یا از تکالیفی که اشتباه‌اند، انتقاد کنند. هم نمره و هم تقویت می‌توانند مبنایی ساده از چگونگی صحت جواب‌ها یا کامل بودن تکالیف باشند.

چهارم اینکه، تقویت می‌تواند به صورت غیرشفاهی مانند دادن شیرینی یا معاف کردن دانش‌آموزان از انجام تکلیف، صورت گیرد. هر چهار راهبرد می‌تواند به صورت ترکیبی و با فراوانی‌های مختلف، در محدوده‌ای از کاربرد متناوب تا گاه‌گاه، انجام گیرد.

آیا اظهار نظر و نمره دادن، بر سودمندی مشق شب مؤثر است؟

چیزهایی از فروشگاه مدرسه و پذیرفتن تکالیف آزاد می‌شد و به دانش‌آموزان اجازه پیشرفت بدون مزاحمت در آینده را می‌داد. عجیب نیست اگر بدانیم اغلب این پژوهش‌ها در مورد دانش‌آموزانی صورت گرفته است که دچار ناتوانی‌های یادگیری بودند (کوپر و نیه، ۱۹۹۴).

سخن پایانی

به‌طور خلاصه هشت پژوهش، بیانگر این نکته‌اند که تکالیف آماده‌سازی و تمرینی، الگویی همخوان و متقاعد کننده با اهداف این تکالیف، فراهم می‌کنند. در حقیقت، تکالیف تعمیم داده شده با اندازه‌گیری‌های فاصله‌دار، بستگی بیش‌تر نسبت به اندازه‌گیری‌های فوری پیشرفت دارند. شاید وجه مشترک آن‌ها اهمیت ویژه‌شان در توسعه، حفظ و نگهداری موضوعات است.

پژوهش‌هایی که بر روی راهبردهای گوناگون بازخورد، انجام گرفته، نشانگر دلایل کمی برای انتخاب یک راهبرد نسبت به راهبرد دیگر است. اینکه چه مقدار بازخورد باید داده شود یا اینکه به همه مشکلات یا بخشی از آن‌ها باید رسیدگی شود و اینکه معلمان تفسیرهای ارزیابی کننده فراهم کنند؛ نشانگر ارتباط کم بین تأثیر تکالیف با رشد عملکرد است. سرانجام شواهد دقیق نشان می‌دهند که فراهم کردن مشوق برای انجام تکالیف، در مورد دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری، سودمندتر است.

در پایان، نظر یکایک معلمان، مدیران و مشاوران مدارس را به متن زیر تحت عنوان «مدرسه من، چگونه مدرسه‌ای است؟» جلب می‌کند که نمونه‌ای از درد دل‌ها یا دل‌گفته‌های یک دانش‌آموز دوره ابتدایی است (به پژوه، ۱۳۸۷).

مدرسه من، چگونه مدرسه‌ای است؟

«من در مدرسه، هیچ وقت خوشحال نیستم. معلم‌ها و شاگردها، مرا مسخره می‌کنند. در این مدرسه، فقط هر کس را که نمره بیست بگیرد، خوب می‌دانند. سر صف، اسم او را می‌گویند، کارت آفرین به او می‌دهند و او را تشویق می‌کنند. اما من هیچ وقت نمی‌توانم نمره بیست بگیرم. هر کاری می‌کنم، باز نمی‌توانم. مادرم، بلد نیست با من درس بخواند! پدرم، شب‌ها دیر به خانه می‌آید و همیشه خسته است! وقتی معلم مرا پای تخته می‌برد، نمی‌توانم مسئله حساب را حل کنم، می‌ترسم! زبانم می‌گیرد و خطم بد می‌شود! معلم، سرم داد می‌کشد! بچه‌ها به من می‌خندند و مرا مسخره می‌کنند و می‌گویند: «خانم، او از بس درس خوانده است، هول می‌شود!!» بچه‌ها همیشه مرا اذیت می‌کنند، آنان، از خود راضی هستند. وقتی بچه‌ها به من می‌خندند، من ناراحت می‌شوم و دلم می‌خواهد بمیرم!!

من بدم کتاب فارسی را خوب بخوانم، می‌توانم، گل لاله بکشم، بدم با مقوا یک کاردستی درست کنم، بدم بادبادک درست کنم، می‌توانم زنگ ورزش خوب بدم، اما، هیچ وقت معلم به من نمی‌گوید: «آفرین!» و یا «کارت آفرین» به من نمی‌دهد! چون من بلد نیستم، مسئله حساب حل کنم. مادرم هم بلد نیست، پدرم هم بلد نیست. من مدرسه‌ام را هیچ دوست ندارم. مدرسه‌ای که بچه‌ها را با هم بد کند، مدرسه‌ای که به بچه‌ها بخندد، مدرسه‌ای که در آن یک نفر را همیشه سر صف ببرند و یک نفر را همیشه تشویق کنند! این مدرسه، یک مدرسه بد بد است.»

اکنون ببینید که مدرسه شما چگونه مدرسه‌ای است!؟

پی‌نوشت‌ها

- 1-Homework
- 2-Bardley
- 3- Deci & Ryan

منابع

- به پژوه، احمد (۱۳۸۶). آیا کار نیکو کردن از پر کردن است؟ اهمیت، انواع، شرایط و ویژگی‌های تمرین و مشق. ماهنامه پیوند (وزارت آموزش و پرورش)، شماره پیاپی ۳۳۷، ۱۹-۲۳.
- به پژوه، احمد (۱۳۸۷). دل‌گفته‌های یک دانش‌آموز ابتدایی، در کتاب کوپر، هریس (۲۰۰۱).
- کوپر، هریس (۲۰۰۱). چالش مشق شب: راهنمای مدیران، معلمان، مادران و پدران (چاپ دوم). ترجمه احمد به پژوه و فریده نوری (۱۳۸۷). تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic Motivation and Self Determination in Human Behavior. New York: Plenum.

- Bardley, R. M. (1967). An experimental study of individualized versus blanket-type homework assignments in elementary school mathematics. Unpublished Doctoral Dissertation, Temple University, Philadelphia, Pennsylvania.

- Cooper, H., & Nye, B. (1994). Homework for students with learning disabilities: Implications of research for policy and practice. Journal of Learning Disabilities, 27,470-479.

مطالعاتی که در مورد تأثیر مشوق‌ها صورت گرفته‌اند، پیشنهاد می‌کنند که اختصاص دادن پاداش برای انجام دقیق تکالیف می‌تواند مقدار تکالیفی را که کامل می‌شوند، افزایش دهد. نوع پاداش به کار برده شده، شامل زمان اضافی برای بازی با کامپیوتر، اوقات فراغت اضافی، گرفتن چیزهایی از فروشگاه مدرسه و پذیرفتن تکالیف آزاد می‌شد و به دانش‌آموزان اجازه پیشرفت بدون مزاحمت در آینده را می‌داد.